

Rondje om de kerk

Kerken, en dan vooral kerktorens, zijn niet alleen van belang vanwege hun religieuze functie. Eeuwenlang hebben kerktorens gediend als bakens in het landschap: als landmarks, of in goed Nederlands: landmerken. En nog steeds gaat menig Utrechts hartje sneller kloppen als de Domtoren, nog altijd herkenbaar tussen de inmiddels her en der verrezen hoogbouw, in zicht komt na een reisje buiten de stad. En dit geldt natuurlijk niet alleen voor Utrechtse. Ieder dorp, iedere stad, heeft zijn torens, en elke toren heeft zijn eigen identiteit, zodat de reiziger al van verre ziet welke plaats hij nadert. De kerktoren is de trots van ieder dorp. De Cuneratoren in Rhenen was een van de eerste gebouwen die aan het einde van de negentiende eeuw tot monument werd bestempeld.

'Kerk' van dozen en tevens 'expositieruimte'.
Foto Kunst Centraal, Theo Naessens.

Rond dit begrip, de kerktoeren als landmark, ontwikkelt Landschap Erfgoed Utrecht samen met Kunst Centraal een project voor de groepen 5 en 6 van het basisonderwijs. Het project zal gebruikt worden in het cultuurprogramma van Kunst Centraal, wat inhoudt dat het wordt ontwikkeld volgens de werkwijze van deze organisatie. Wat dit betekent leest u hieronder.

De samenwerking tussen de twee organisaties is spannend, omdat we beide met een heel verschillende bril op naar onze culturele omgeving kijken. Om de kerk als voorbeeld te nemen: voor Kunst Centraal is dit vooral een kunstuiting, Landschap Erfgoed Utrecht beziet het gebouw en de plek waar het staat vooral in zijn historische context. Bij het ontwerpen van een project heeft dit enkele consequenties. Wanneer Landschap Erfgoed Utrecht een project rond een monument ontwikkelt, gaan wij uit van het monument. Vanuit de specifieke kenmerken van het gebouw zoeken we aansluiting bij de lesstof van een bepaald leerjaar, en maken daar het project omheen. Dit betekent dat onze projecten altijd maatwerk zijn en voor elke nieuwe plaats opnieuw moeten worden aangepast of 'vertaald'.

Kunst Centraal werkt andersom. Men ontwerpt een project rond het thema monumenten dat in de hele provincie kan worden gebruikt; de monumenten worden vervolgens in

het project gepast. Dit stelt natuurlijk flinke eisen aan het (soort) monument dat je kiest. We hebben gekozen voor kerken omdat die in ieder geval in elk dorp of stad te vinden zijn. Er is eigenlijk geen enkel ander monument dat zó algemeen verspreid is in ons land.

Historisch verantwoord Gezamenlijk hebben we een stramien ontwikkeld voor het kerkenproject. De leerlingen gaan zelf op onderzoek uit, geïnspireerd door het verhaal van een gefingeerde onderzoeker die wat oude spullen op zolder heeft gevonden en er achter komt dat een verre voorouder van hem 'iets' te maken heeft gehad met de kerk in de woonplaats van de kinderen. Het verhaal van de verre voorouder, die door de provincie heeft gereisd, speelt rond het jaar 1840. Via 'oude brieven' en prenten horen de kinderen beschrijvingen van het landschap en de kerk in hun woonplaats rond die tijd. De ontwikkelaar die vanuit Landschap Erfgoed Utrecht meewerkt aan het project draagt historische informatie aan, ontwikkelt de 'erfgoed' opdrachten en bewaakt de 'historisch-verantwoordheid' van het geheel. Kunst Centraal maakt de 'kunst' opdrachten, die zich vooral richten op de verwerking van al het geleerde. Zo bouwen de kinderen een 'kerk' van dozen, waarin ze allerlei werk dat ze tijdens het project gemaakt hebben, kunnen tentoonstellen.

Al in het eerste dorp waar we informatie gingen inwinnen over de kerk, bleek de meest voor de hand liggende, de prachtige, 16e eeuwse Dorpskerk, uiteindelijk niet geschikt te zijn voor een bezoek van leerlingen. Daarom moesten we noodgedwongen uitwijken naar een andere kerk. De Rooms-Katholieke kerk wil graag meedoen maar... deze is gebouwd in 1888... Of dat erg is? Ja, natuurlijk, want hoe kan de jonge reiziger uit 1840 dan naar de kerk zijn gegaan... We zullen het verhaal later in de tijd moeten laten spelen, en dat is jammer, want juist in de jaren tussen 1840 en 1880 is er veel veranderd: wegen zijn verhard, spoorwegen aangelegd, en een groot deel van het lege land is bebost geraakt.

In de 'erfgoedopdrachten' wordt aandacht besteed aan kerken als landmarks en in dit verband aan de manier van reizen anderhalve eeuw geleden, waarbij beschrijvingen van het landschap natuurlijk een grote plaats innemen. Toentertijd was het grootste deel van het land nog onbebouwd en reizen ging relatief langzaam: veelal te voet, te paard, met de wagen of per boot. Kerktoeren waren nog echt bakens in het lege, weidse landschap.

Ook is er aandacht voor de torenbouw, de financiën en de moeite die het in de Middeleeuwen en daarna vaak kostte om voldoende geld bijeen te brengen – wat er meer dan eens in resulteerde dat torens minder hoog werden dan oorspronkelijk gepland, wat bijvoorbeeld te zien is aan een onderbouw die te groot is in verhouding tot de hoogte van de toren; dat hoge

torens (ook) een prestige-object waren en hoe de Domtoren is 'nagebouwd' in Soest, Amerongen, Loenen en Eemnes; er is een onderdeelje 'bouwstijlen' (Romaans en Gotisch) en ten slotte leren de kinderen dat er in de loop der jaren veel is veranderd aan de torens: ze werden geheel of gedeeltelijk verwoest door oorlog of natuurgeweld en weer gerestaureerd; en in de loop der tijd (bijvoorbeeld als er weer geld was) werden er stukken aangebouwd.

De doelstelling van het project is om kinderen kennis te laten maken met de kerk in hun eigen woonplaats. Ze leren iets over de geschiedenis van de kerk en de plek waar die staat. Daarnaast ontdekken ze dat je door middel van een verhaal (beleving) anders naar een historische plek kunt kijken.